ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਫਰਵਰੀ 2010

Raag Basant -Bundi

courtesy : craftsinindia.com

ਆਨਰੇਰੀ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਮੁੱਲ 15/-

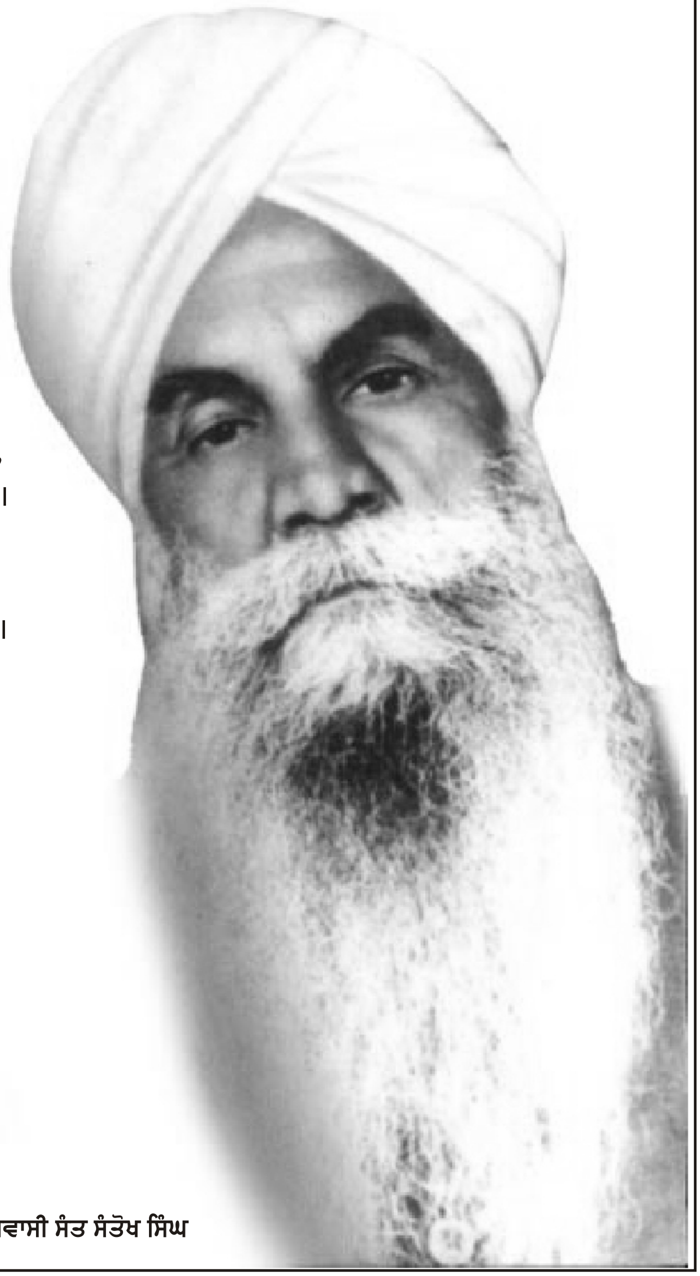

ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ

ਦੱਸੀਂ ਦੱਸੀਂ ਐ ਖੜੇ ਅਸਮਾਨ ਸਿਰ ਤੇ,
ਕੱਦ ਤੱਕ ਏਸ ਸਿਰ ਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨ ਰਹਿਸੀ।

ਕੱਦ ਤੱਕ ਇਹ ਬ੍ਰਿਹਾ ਦਾ ਤੀਰ ਸੀਨਾਂ,
ਮਾਹੀ ਚਾਕ ਬਿਨ ਰਖੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਰਹਿਸੀ।

ਕਦ ਤਕ ਏ ਯਾਰ ਦੇ ਵਸਲ ਕਾਰਨ
ਚੀਕਦੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦਾਸਤਾਨ ਰਹਿਸੀ।

ਕਦ ਤਕ ਏ ਮਾਹੀ ਦੀਦਾਰ ਬਾਝੋਂ
ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾਂ ਤੜਫਦੀ ਜਾਨ ਰਹਿਸੀ।

ਉਧਰੋਂ ਫਾੜ ਸੀਨਾ ਚਾਕ ਚਾਕ ਕਰਕੇ,
ਫੱਟ ਵੇਖ ਲੈ ਸੀਨੇ ਜੁਦਾਈਆਂ ਦੇ।

ਆਖਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੀਦਾਰ ਦੇ ਜਾ,
ਕੂਕਾਂ ਸੁਣ ਲੈ ਠੰਢੀਆਂ ਆਹੀਆਂ ਦੇ।

ਪੁਸਤਕ -ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ : ਕਵੀ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਸੰਤ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ	4
ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ ਸੰਪਾਦਕੀ	5
ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਚਮਕ ਸ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ	6
ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ	1●
Ragi Jatha of Bhai Surjan Singh Dr. Jagir Singh	13
The Golden Periods Of The Sikh Religious Music Harjap Singh Aujla	15
A.P. Singh 'rhythm' shines at National Youth Festival	22
Hari Mandir Poems (Chris Mooney Singh)	23
ਸੁਰ ਲਿਪੀ ਪ੍ਰਿੰ: ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ	25
ਸੁਰ ਲਿਪੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ	26

ਸੰਪਾਦਕ (ਆਨਰੇਰੀ)

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਐਮ.ਏ. (ਸੰਗੀਤ, ਪੰਜਾਬੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ), ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ

ਸਹਿਯੋਗੀ

ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ▲ ਸ. ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ

ਆਨਰੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ

ਸ: ਹਰਚੰਦਨ ਸਿੰਘ

- ▲ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ: 4/8/90 ਮਿਤੀ 20/2/91 ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ।
- ▲ Donations are eligible for relief u/s 80 G of Income-Tax Act, 1961 (43 of 1961) vide CIT/-I/ CHD/ Tech./ 80-G/ 2008-939 dated 19-05-2008 valid upto 31/03/2012

ਚੰਦੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

- ▲ ਦੇਸ਼: ਇਕ ਕਾਪੀ 15 ਰੁ., ਸਲਾਨਾ 150 ਰੁ. ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 1500 ਰੁ.
- ▲ ਵਿਦੇਸ਼: ਸਲਾਨਾ 30 $, ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 300 $
- ▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਲਈ ਡਰਾਫਟ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਜੀ।

ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਪਤਾ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)
422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 16● ●15
ਫੋਨ : 0172-277266●, ●9814● 5363●
e-mail: drjagirsingh@gmail.com
Website : www.amritkirtan.com
www.gurshabad.com

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਧਾਨ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਨੇ ਸਿਰਜਣਾ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰਜ਼, ਐਸ. ਸੀ. ਐਫ. 107, ਫੇਜ਼-7, ਮੁਹਾਲੀ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ 422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

Please forward your e-mail id at drjagirsingh@gmail.com

✉ ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ

Website www.amritkirtan.com ਬਾਰੇ ਪੱਤਰ

ਆਦਰਯੋਗ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਗੁਰਫਤਹਿ ! ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠਕ ਹਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਖੁਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲੀ। ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਤਰਾਵਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਨਿਯਮ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਜਦੋਂ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਉਹਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਪੱਤਰ ਛਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਛਪਦੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਿਯਮ ਕਦੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮਲੌਟ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹਾ ਕਸਬਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ ਆਪ ਛਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ ਕੀਰਤਨੀਏ ਬੜਾ ਉਤਸਾਹਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਚੇਰੀ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀ ਸਾਈਕਲ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਕੱਲ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਂਹ ਟੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਨਕਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ 'ਟਕਸਾਲੀ ਕੀਰਤਨੀਏ ਦੀ ਵਾਰਤਾ' ਯਾਦ ਆਈ। ਮੈਂ ਮਲੋਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ 25-30 ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸਿਲਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਕੀਰਤਨ ਸਿੱਖ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਭਾ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਇਸ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਮੇਰੀ ਵਾਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ। ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕੋਈ ਥੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਜਿਹੜੇ ਟਕਸਾਲੀ ਕੀਰਤਨੀਏ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਜੋ ਕੀਰਤਨ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਮੁੜ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਪਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

Mangat Singh Mastana
C/o Sangam Radio & T.V. College (Regd.),
G.T. Road, Malout - 752 102
Mobile : 92178-20647, 94637-82514

Dr. Jagir singh ji's contribution towards Gurmat Sangeet tradition is a mile stone. By launching website he has done a remarkable job for the benefit of the students and admirers of Gurmat Sangeet. His collection of Kirtan by various ragis and articles on the subject are very informative and popular in the Sikh Sangat.I wish the the best for him.

drkanwaljitsingh@gmail.com

ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ

ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਮੈਂ ਦਫਤਰ ਪੁੱਜਾ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਰਫੀ ਦਾ ਡੱਬਾ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਨਾਲ ਦਫਤਰ ਦੀ ਕਲਰਕ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ:-

ਲਓ ਸਰ, ਬਰਫੀ ਦਾ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕੋ ਅਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿਓ।

ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ - ਕੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਨ?

-ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਡੇਟ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ।

-ਕਾਹਦੀ ਡੇਟ?

-ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰੁਮਾਲਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਡੇਟ, ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਡੇਟ ਮੰਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਣੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਖਣਾ ਸੁੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਸਵਿੰਦਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲੱਗੇਗੀ ਉਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਰੁਮਾਲਾ ਭੇਟ ਕਰਾਂਗੀ। ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲ੍ਹ ਦੀ ਡੇਟ ਮਿਲੀ ਹੈ।

-ਰੁਮਾਲਾ ਚੜਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਡੇਟ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

-ਸਰ ਇਹ ਕੋਈ ਸਧਾਰਨ ਰੁਮਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਟੀ ਵੀ ਉੱਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਲ੍ਹ ਚਾਰ ਵਜੇ ਟੀ. ਵੀ. ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖਣਾ।

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਜਸਵਿੰਦਰ ਦਫਤਰ ਆਈ। ਉਹ ਕੁਝ ਉਦਾਸ ਜਿਹੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ- ਚੜ੍ਹਾ ਆਏ ਰੁਮਾਲਾ?

-ਹਾਂ ਜੀ ਚੜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਆਏ, ਪਰ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰੁਮਾਲਾ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰੁਮਾਲਾ ਕਿਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ- ਇਹ ਰੁਮਾਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤੁਸੀਂ ਫਲਾਣੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਰੁਮਾਲਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਪੁਆਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਰੁਮਾਲਾ ਚੜਾਉਣ ਲਈ ਮੰਨੇ।

-ਇਹ ਰੁਮਾਲਾ ਕਿੰਨੇ ਦਾ ਸੀ ?

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਸਵਿੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਇਸ ਰੁਮਾਲੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਦਫਤਰ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਹੈ। ਜਸਵਿੰਦਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਐਮ. ਏ. ਪਾਸ ਇਸ ਲੜਕੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਪੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਸਵਿੰਦਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕੱਚੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵਾਂ ਕਿ ਦੁਖੀ ਹੋਵਾਂ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਹਰ ਟੀ. ਵੀ. ਚੈਨਲ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਪਰਸਾਰਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ-

ਨਾਨਕ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੀਐ ਪਾਈਐ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ..
ਊਤਮ ਕਰਣੀ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰ ..
ਰਤਨੁ ਅਮੋਲਕੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੁ..

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਿਥੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ। ਪਾਠਕ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕੁਝ ਦੱਸੋ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਉੱਚਤਮ ਰਵਾਇਅਤਾਂ ਤੇ ਰਾਖੇ

ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਚਮਕ

ਸ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ

ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁੱਖ ਕੀਰਤਨੀਏ ਨੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਤੋਂ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਕੀਰਤਨੀਏ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਅਰਜੋਈਆਂ ਅਦਰਾਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਿੱਖ ਆਤਮਿਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਗੁਰਮੁੱਖ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਨਿਪੁੰਨ ਕੀਰਤਨੀਏ ਹਰ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਲਈ ਪੁਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਸਦਾ ਉਡੀਕ, ਸੁਣਨ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਚਾਅ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅਮਿੱਟ ਭੁੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

86 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਪੂਰੇ 65 ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮਿੱਠਾ, ਰਸਭਿੰਨਾ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਨਿਰਲੋਭ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਲੰਬੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਚਮਕ ਦਾ 28 ਫਰਵਰੀ 1990 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 6 ਵਜੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਲਈ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਲਿਆਂਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ, ਨਿਮਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਬੋਲ-ਵਿਹਾਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੂਝ, ਸਮਝ, ਜਾਪ, ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ, ਦਗ-ਦਗ ਕਰਦੇ ਭਰਵੇਂ ਚਿਹਰੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਚਾਅ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਪ੍ਰੇਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁੱਖ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸਿੱਖ-ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਗਿਆ।

ਆਪਣੇ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਸਾਦੇ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ, ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਰੂਪ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ 'ਚਮਕ' ਧੁਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਿਵੇਕਲੀ ਮਿਹਰ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗੁਰੂ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 17 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ, ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਗਾਇਨ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਲਗਨ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਜਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਚਾ ਸ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਜੀ 1921 ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਮਾਮਾ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਸ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੀਰਤਨ ਆਤਮਾ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਨਿਰੰਤਰ ਅਮਲ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਸੂਝ ਤਾਂ ਤੀਖਣ ਹੈ ਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਚਾਨਣ ਤੇ ਗਾਇਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਇਕ ਅਨੋਖੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ

ਇਕ ਨਵੇਕਲਾ ਜੀਵਨ ਉਪਦੇਸ਼, ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਢੰਗ, ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਿਆ।

–ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਮੋਖ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ।ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਸਮਾਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਿਖ ਜਾਂਦੇ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਸਮੇਤ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਆਇਆ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਖਿਮਾ ਮੰਗ ਲੈਂਦੇ।

– ਜੇਕਰ ਆਪ ਘਰ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਆਪ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਸਮਾਂ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਿਖ ਜਾਂਦੇ।ਆਪ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਸਮੇਤ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ। ਮਾਇਆ ਵੱਲ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਖਾਸ ਆਨੰਦ ਹੁੰਦਾ। ਜੋ ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਦਾ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀਆਂ। ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸੁੱਤੇ ਸਿੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਘਰੋਗੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਅਗਾਊ ਨੋਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ 'ਕੀਰਤਨ ਨਾ ਲਿਖਣਾ ਘਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਹੈ।'

ਆਪਣਾ ਇਹ ਨਿਯਮ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਉੱਚਤਮ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੜੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਨਿਰਲੋਭ ਕੀਰਤਨੀਏ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਇਕ ਬੜੇ ਧਨਾਢ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

–'ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਕੀਰਤਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਲਈ ਨੀਯਤ ਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਜਬੂਰੀ ਜਾਣ ਹੱਥ ਜੋੜ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਬਜਿੱਦ ਸੀ। ਸਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜਾਦੂ ਚਲਾਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਾਨਿਆ ਇਹ ਜਾਦੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵੀ ਚਲ ਆਏਗਾ।' ਬੜੀ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਡਾਇਰੀ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ , ਪਤਾ ਆਦਿ ਲਿਖ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੈ ਭੇਟਾ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਗੇ ਡਾਇਰੀ ਰੱਖ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, 'ਲਉ ਮਹਾਰਾਜ, ਹੁਣ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓਗੇ?'

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰਤੀ ਸੋਚ ਕੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ। 'ਹਾਂ; ਗੁਰਮੁਖਾ ਆਵਾਂਗੇ, ਪਰ ਤੁਸਾਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਕਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲੈ ਚਲੋ, ਜੇਕਰ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਮੁੱਲ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਉਪਰ ਉਸ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।' ਉਸ ਧਨਾਢ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਕਾਟ ਕਰ ਗਈ।ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਸਮਝ ਗਿਆ।

ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਪ ਦਾ ਭਾਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਗਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨੀਯਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਨਿਭਾਉ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਸੂਲਪ੍ਰਸਤੀ ਤੇ ਨਿਰਲੋਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਖਮ ਸੋਚ, ਦਲੀਲ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ

ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇ। ਅਣਵੰਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੋਂ ਕਲਕੱਤਾ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਥਾਂ ਥਾਂ ਵਿਚਰੇ। ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਸਰਿਆ।

ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤੇ ਸ: ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਤ ਵਿਹਾਰ ਤੇ ਘਰੋਗੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ –

'ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਹਾਂ ਕੌਰ ਤੇ ਪਿਤਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਧੰਨ ਕੌਰ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਨਗਰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸੀ। 1966 ਵਿਚ ਪਤਨੀ ਦਾ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ।

ਆਪ ਸਵੇਰੇ ਢਾਈ ਵਜੇ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ। ਜਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਬੋਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟ ਵੀ ਲੈਂਦੇ। ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਕਲਾ ਸੂਝ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਆਪ ਸੀਂਦੇ, ਮੰਜੀਆਂ ਉਣ ਲੈਂਦੇ, ਆਪਣੀਆਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਲਦਾਂ ਵੀ ਆਪ ਬਣਾਂਦੇ।

ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਆਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਅੱਧਾ-ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੇਲਵੇਂ ਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਟੋਰਦੇ ਤੇ ਨਿਭਾਂਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਬੋਲਦੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਨੀ ਪਕੜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਔਖੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁੱਧ, ਸਾਦਾ ਤੇ ਆਮ ਸਮਝ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ।

ਸਾਜ਼ ਸੰਗੀਤ ਲਈ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੁਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਲਈ ਸਾਜ਼, ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਤਿਕੋਨੀ ਇਕਸੁਰਤਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਅਨਰਸਾਂ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਗੁਆਚਿਆ ਮਨ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜੁੜ ਸਕਦਾ। ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆ ਮਨ ਹੀ ਆਪ ਮੁਕਤ ਤੇ ਮੁਗਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੋਚ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਬਿ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਭਾਲ ਆਤਮਿਕ ਪੰਧ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਲਈ ਇਤਨੀ ਹੀ ਮਾਰੂ ਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਮਾਇਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਲਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਦੇ ਵੀ ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੰਬਾ ਸੰਪਰਕ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਾਣ ਤੇ ਉੱਚਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਦੇ।

ਮੇਰੀ ਇਕ ਖਾਮੋਸ਼ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਦੀ ਇਕ ਗੁਪਤ ਸੰਸਥਾ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਮਾਣ, ਸੰਤੋਖੀ, ਕਥਨੀ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਰਹਿਣੀ, ਬਹਿਣੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਾਲ-ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਉੱਚੀਆਂ

ਪਦਵੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ੋਭਤ ਕਰੇ। ਇਯ ਪੱਖ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂ ਪਾਵਨ ਤਖਤਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵੀ ਯੋਗ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਆਪ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪਦਵੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਪੰਥ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਮੋਢੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਾਥੀ ਕੀਰਤਨੀਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਰਬਾਬ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਸੰਤ ਕੀਰਤਨੀਏ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਸੰਤ ਕੀਰਤਨੀਏ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਫਾਰੂਕੇ ਵਾਲੇ ਜਦ 46 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ, 1926 ਵਿਚ ਪੰਥ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਦੂ ਕਥਨੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਕੇਰੇ। 1935 ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕੀਰਤਨੀਏ ਜਦ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਛੋੜੇ ਨੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਬਿਹਬਲ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਕੀਰਤਨੀਏ ਤੇ ਅਣਥੱਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਠੱਟੇ ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੇ 60 ਸਾਲ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮਗਰੋਂ 1962 ਵਿਚ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰੇ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ, ਦੀਵਾਨ ਭਾਈ ਚੇਲਾ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਘਾਟ ਪਈ। ਭਾਈ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੋ ਨੇਤਰ-ਹੀਣ ਰਾਗੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਸੁਣਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਖਚਾ-ਖਚ ਭਰੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਭਾਈ ਗੁਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਹੋ ਰਹੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ। 1971 ਵਿਚ ਇਸ ਸਦੀ ਦਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ, ਜਾਦੂਅਸਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਾਲਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਪੰਥ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਿਆ। ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜ ਗਏ। ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਚਮਕ ਇਸ ਮਾਲਾ ਦੇ ਇਕ ਮੋਤੀ ਤੇ ਇਸੇ ਪਵਿੱਤਰ ਲੜੀ ਦੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਹੀਰੇ ਸਨ। ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਇਸ ਦਾਤ ਨੂੰ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਜਾਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

ਆਪ ਮੁਕਤੁ, ਮੁਕਤੁ ਕਰੇ ਸੰਸਾਰੁ
ਨਾਨਕ ਤਿਸ ਜਨ ਕਉ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰੁ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਫਰਵਰੀ 1993 ਵਿਚੋਂ

ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ

ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਜੋਗ ਪੰਦਰਾ-ਰੋਜ਼ਾ ਪੱਤਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲੀ ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਪੂਸਾ ਰੋਡ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 110 060 ਫੋਨ : 25862955

ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ – ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ

(ਜ਼ਿਕਰ ਚਲਤਾ ਹੈ ਜਬ ਕਯਾਮਤ ਕਾ, ਤੇਰੇ ਜਲਵੋਂ ਕੀ ਬਾਤ ਹੋਤੀ ਹੈ)

ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ

ਇਕ ਵਾਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਚਿੱਠੀ ਭੇਜੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਿਅਰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕੇ (ਜ਼ਿਕਰ ਚਲਤਾ ਹੈ ਜਬ ਕਯਾਮਤ ਕਾ, ਤੇਰੇ ਜਲਵੋਂ ਕੀ ਬਾਤ ਹੋਤੀ ਹੈ) ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ 'ਰਤਨ' ਜੀ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਜਲਵੇ ਦਿਖਾਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਰਤਨ ਜੀ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ (ਤੇਰੇ ਜਲਵੋਂ ਕੀ ਬਾਤ ਹੋਤੀ ਹੈ) ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਮੈਂ ਇਸ ਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਕੀ ਜਲਵੇ ਦਿਖਾਏ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਇਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਭਰਮ ਮਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਬਲਾ ਵਜਾਣਾ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਣੀ ਇਕ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਹੈ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਖਾਸੀਅਤ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਛੁਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਾਂ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਟੇਜ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ, ਕਾਲਿਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਉੱਪ ਕੁਲਪਤੀ, ਵਕੀਲ ਤੇ ਬੈਰਿਸਟਰ ਅਤੇ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦੇ ਜੱਜ ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਨੇਤਾ ਤੇ ਮੰਤਰੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਜੇ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸਭ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋ, ਤੇ ਸਭ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਜਲਵਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗੱਲ ਹੈ? ਸੋ ਜੋ ਜੋ ਜਲਵੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਏ ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਲਿਖਾਂਗਾ।"

ਅਸੀਂ ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਪੁਰਬ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਗਰ ਕਾਨਪੁਰ ਗਏ ਅਤੇ ਓਥੇ ਰਾਤ ਦਾ ਅਖੀਰਲਾ ਦੀਵਾਨ ਸੀ, ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਪੰਡਾਲ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਖਚਾਖਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਨਪੁਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਰਦੀ ਰਾਗੀ, ਜੋ ਕਿ ਗਵਾਲਿਅਰ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅਛੇ ਉਸਤਾਦ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਭ ਲੋਕ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸੀ, ਰਾਗ ਮਾਲਕੌਂਸ ਵਿਚ ਤਾਲ ਢਈਆ ਰੂਪਕ ਵਿਚ (ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹਾ ਹਉਂ ਮੀਆਂ ਤੇਰੀ ਕਵਨ ਛਡਾਈ) ਸੋ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਅੰਤਰਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗਾ ਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਅਸਥਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਢਈਏ ਦੀ ਦੁੱਗਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੌਗਣ ਵਜਾਈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਤੀਏ ਦੇ ਨੌਂ ਮੁਕਾਏ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਆਖਰੀ ਤੀਏ ਦੇ ਗੁਰ ਤੇ ਧਾ ਵਜਾਈ ਤਾਂ ਸਭ ਰਾਗੀ ਤੇ ਗੁਣੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰ ਉੱਠੇ ਅਤੇ ਸਭ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਤਨੇ ਨੋਟ ਸਾਨੂੰ ਵਾਜੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਜਿੰਨੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਬਲੇ ਤੇ ਆ ਗਏ, ਏਹ ਵੀ ਤਾਂ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਅਤੇ ਇਕ ਜਲਵਾ ਹੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬੈਂਕਾਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਥਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਗਏ, ਓਥੇ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬੈਂਕਾਕ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸ: ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆ ਜੀ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡ ਕੰਪਨੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੈਸਿਟਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਕੈਸਿਟਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਤਬਲਾ ਵਜਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਤਨਾ ਰਸ ਦਾਇਕ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਹ ਕੈਸਿਟ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਣਦਾ

ਹੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੈਸਿਟਾਂ ਹਨ।

ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾ ਦੇਣੇ ਏਹ ਤਬਲਾ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਬਲੇ ਵਾਲਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਗਾਇਕ ਦੀ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਗਾਇਕ ਨੂੰ ਟੀਸੀ ਤੇ ਪੁਚਾ ਦੇਵੇ।ਏਹ ਟੀਸੀ ਤੇ ਪੁਚਾ ਕੇ ਜਲਵੇ ਦਿਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਨ 1940 ਵਿਚ ਨਾਭਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਹੋਇਆ।ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਬੀ ਸ਼ਰਨ ਕੌਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਨਈ ਬਸਤੀ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਅੰਸ ਬੰਸ ਵਿਚੋਂ ਹੈ) ਅਤੇ ਸ: ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਸਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸੰਤ ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੀਰਤਨੀਏ ਭਾਈ ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ, ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਸਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਸ: ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾਮਰੇਡ, ਜੋ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਪਾਰਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਭਰਾ ਸੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸ: ਗੁਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਡੀ ਸੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਸਨ।ਏਹ ਵੀ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ: ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸਨ, ਸ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਸ: ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭਤੀਜਿਆਂ ਭਾਈ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਗੀ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਤਬਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪੁਰਾਤਨ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੋਕ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭਾਈ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਤਬਲਈਏ ਸਨ। ਸ: ਉੱਤਮ ਸਿਘ, ਜਰਨੈਲ ਸਿਘ, ਸ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ: ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਲਟੂਣੀ, ਭਾਈ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਸ: ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ, ਮਾਸਟਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜੀ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਤਕ ਕਰ ਕੇ, ਫਿਰ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਕਲਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤਬਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸ: ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਉਸਤਾਦ ਸ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਓਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਤਬਲੇ ਦਾ ਬੀ.ਏ.ਦਾ ਕੋਰਸ ਕੀਤਾ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ, ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਨਾਮ ਕਮਾਇਆ, ਭਾਈ ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਾਗੀ ਜੱਥੇ ਨੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਤਬਲਾ ਵਜਾਣ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ।ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਨਾਮੀ ਰਾਗੀਆਂ ਨਾਲ ਤਬਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਇਕ ਸਥਾਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜਲਵੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਤਬਰੀਬਨ ਅੱਠ ਨੌਂ ਰਾਗੀ ਜੱਥਿਆਂ ਨਾਲ ਤਬਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ, ਤਬਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਡੀਊਟੀ ਤਕਰੀਬਨ ਅਨਾਰਾਂ ਸਾਲ ਸਰਵਿਸ ਕੀਤੀ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨਾਲ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿਚ ਡੀਊਟੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ, ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨਾਲ ਡਿਊਟੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਨਾਲ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਤਬਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਡੀਊਟੀ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਟਕਸਾਲੀ ਕੀਰਤਨੀਏ ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਡਿਊਟੀ ਕੀਤੀ।ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਈਰਾਨ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਪਤੰਗ,

ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੁਕਤਸਰ ਵਿਖੇ, ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਨਾਲ ਤਬਲਾ ਵਜਾਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸੈਕਟਰ 19 ਡੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਵੀ ਤਬਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬੈਂਕਾਕ, ਥਾਈਲੈਂਡ ਅਤੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਕੁਆਲਾਲੰਪੁਰ, ਮਲੇਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਤਸੰਗ ਕਾਤੋਂਗ ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਵਿਖੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਕੀਤੀ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਆਪ ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨਾਲ ਵੀ ਤਬਲੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਲਵਾ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ, ਪਹਿਲੇ ਸੰਨ 1974 ਤੋਂ ਸੰਨ 1983 ਤਕ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸੰਨ 1986 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਨ 2003 ਤਕ ਡੀਊਟੀ ਕਰ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਬਲਾ ਵਜਾਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ 2003 ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰੀਟਾਇਰਮੈਂਟ ਹੋ ਗਈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਬੀਬੀ ਨਛੱਤਰ ਕੌਰ (ਭੋਲੀ) ਨਾਲ ਚਹੇੜੂ ਜਲੰਧਰ ਕੋਲ ਸੰਨ 1975 ਵਿਚ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਸ: ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੇ ਐੱਮ. ਏ., ਯੂ. ਜੀ. ਸੀ. 1981 ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਕਲ ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਡੀਊਟੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੱਡੀ ਬੱਚੀ ਸੁਖਬੀਰ ਕੌਰ, ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਸੁਨਾਮ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਸ: ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਬੇਟੀ ਲਖਬੀਰ ਕੌਰ ਅਬੋਹਰ ਵਿਖੇ ਡਾਕਟਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਬੇਟੀ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਅਮਰਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ 15 ਨਵੰਬਰ 2008 ਨੂੰ ਸ: ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਬੂ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫਾਰਮ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਛਛਰੌਲੀ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਅਲਾਟ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ।

ਸੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਐਸੇ ਐਸੇ ਮਾਅਰਕੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਐਸੇ ਐਸੇ ਜਲਵੇ ਦਿਖਾਏ ਕਿ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਕੋਈ ਘਟ ਜਲਵੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਅੱਜ ਕੱਲ 12, ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਮਾਰਗ, ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ, ਸਰਹਿੰਦ ਰੋਡ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਫੋਨ ਨੰਬਰ 9569311170 ਹੈ।

425, ਸਿਮਰਨ ਨਿਵਾਸ, ਗਲੀ ਨੰ: 1,
ਨਿਊ ਬਸੰਤ ਬਿਹਾਰ ਕਾਕੋਵਾਲ ਰੋਡ,
ਲੁਧਿਆਣਾ 141008
ਮੋਬਾਇਲ : 09463244912

Communication Centre
Formal Restaurants
Exhibition Rooms
Accommodation
Informal Eating
Tours & Travels
Conferencing
Floral Shop

THE AROMA

Premium Event Centre
Millennium Centre
Deliberations
Abhinandan
Exporama
Mind Set
Art Craft

Sector: 22 - C, Chandigarh,
Ph.: 2700045-48 **Fax :** 0172-2700051
E-mail : hotelaroma@glide.net.in
Website : www.hotelaroma.com

RAGI JATHA OF BHAI SURJAN SINGH

DR. JAGIR SINGH

Strange are the ways of nature. When it snatches away some faculty from an individual. It compensate the individual by rewarding him with some additional faculties to such an extent that absence of the lost faculty does not matter. This is equally true in the case of Bhai Surjan Singh. Nature snatched away the light of his eyes but bestowed upon him two great qualities, first a sweet and melodious voice and the second an astonishing memory. He also got surrounding and resources conductive to the development of these faculties. As a result Bhai Surjan Singh's achievements surpassed those of many with healthy eyes.

Bhai Sahib learnt music at the orphanage at Armtisar. Master Sai Ditta a teacher of the orphanage was one of the famous music teachers of his time. He taught music to Bhai Santa Singh also. In the begining, Bhai Santa Singh formed his ragi jatha alongwith Bhai Surjan Singh. Later on, when Bhai Santa Singh inducted his brothers into the Jatha, Bhai Surjan Singh formed a separate jatha.

The style of Kirtan of Bhai Surjan Singh was different from that of the other ragies. He switched over the prforing kirtan in simpler style instead of traditional and classical style. Hymns being sung in this style had a great influence on such audience that did not have sufficient knowledge of the classical style. This influence was more pronounced on the urban middle class audience. This class of audience did not have enough time and resources so as to develop interest in the classical style of singing. As a result Bhai Surjan Singh became very popular with his class. Many more ragies followed Bhai Surjan's style after watching his success. Hard work is not needed much, for rhythem may perform kirtan. An individual with even basic knowledge of rhythem may perform kirtan in this style, but every one may not have the qualities of Bhai Surjan Singh.

His voice was full of melody and would never grow dull. He appeared to be singing from the depth; of his personality. He seemed to be singing to please not the audience alone but the fascinate some one

very close to him.

He had an astonishing memory. He could memorise a hymn by merely listening it once or twice. He had towards the end of his life memorised the Gurbani appearing on 300 pages of the holy Guru Granth Sahib. He could therefore quote extensively for a long time during the course of his kirtan as a result his kirtan became more effective.

Another reason of Bhai Sahib's success was cutting of gramophone discs by the gramophone companies. These gramophone discs popularised his kirtan to a great extent. These were purchased mostly by the urban audience because they had been enjoying the kirtan and had the capacity to purchase the gramophone records. The records of Asa Di War sung by Bhai Surjan Singh are most salable even today.

It is commonly told that Bhai Sahib used to practice kirtan every day, but his method of practicing was uncommon. He would get up at two in the morning, finish up his daily routine, have a bath and start reciting the Bani that he had memorised, in a loud voice. This way, he would recollect the Banies well as practice his rhythem.

The hymns sung by Bhai Surjan Singh touch the very heart of the listeners. Every one may be able to sing some of these, because they have been rendered in a very simple tune e.g.

Jo Mangeh Thakur aapne te, soi soi deveh

or

Kis hi koi koi manjh niwani hik ton

or

Men prem na chakhya mere piare man bhao kare.

These hymns have been sung so forcefully and quotations have been offered in such a manner that every listeners mind turns ascetic.

Many ragies cast aspertions on the system of Bhai Sahib's singing by saying that he has harmed the classical sytle of kirtan and that the sathais of his rendering were not traditional or according to the lines of rahaos. It may be so, but equally true is the fact that Bhai Surjan Singh has influenced lakhs of listeners by kirtan and many continue enjoying his kirtan through gramophone record even now.

Now you can read Amrit Kirtan
& Download Kirtan of Dr. Jagir Singh from
www.amritkirtan.com

Send this information to your friends

THE GOLDEN PERIODS OF THE SIKH RELIGIOUS MUSIC

Harjap Singh Aujla

We the members of the Sikh community are passing through a very difficult phase of our existence. Our moral and spiritual values are going down the drain.

Our leaders, who are supposed to give us a lead, are falling prey to the policies of appeasement and populism. They are incapable of giving us a lead. One of the most precious of our traditions is our distinct spiritual music, which flourished during the time of our great "Gurus" (1485 A.D. to 1710 A.D.) and after lying low during the dark period from 1710 A.D. to 1800 A.D. had experienced a second phase of renaissance during the period of Maharaja Ranjit Singh's Empire and subsequently up to the end of 1950s. But since the nineteen sixties, our sacred religious music also has suffered a steady decline due to the lack of vision on the part of our so called elected leaders and their utter neglect of Sikh traditions.

Sri Guru Nanak Dev ji gave a lot of invaluable gifts to the World and one of them was very pleasant, very soothing and very educative Sikh religious music. This form of music came with Guru Nanak more than five hundred years ago. During the time of Sri Guru Nanak Dev ji, the North Indian classical music (Hindustani form of classical music) was quite well developed and Dhrupad and Dhamar form of music was in vogue in all the known musical Gharanas. Guru Nanak's music of course was not untouched by this great tradition. Those were the days when a host of string instruments were prevalent as accompaniments to the vocalists in Northern India. Rabab was one such very versatile instrument, which was not played with a bow but was plucked to produce melody and a semblance of beat. Bhai Mardana, an accomplished string instrumentalist (Rabab player) became a lifelong musician companion of the great Guru. Guru Nanak Dev ji undoubtedly was the lead singer, who sang his own spiritual and musical compositions to the accompaniment of Bhai Mardana's melodious Rabab. This in a nut shell is how the Sikh Religious Music is conceived to have originated. During the four famous "Udasis" (tours) and during his shorter visits, even those who did not understand Sri Guru Nanak Dev ji's language and the message contained in his "Baani" (spiritual poetry) used to get mesmerized by his music and after the music and discourses were over, they used to go home after imbibing his message.

Guru Nanak's successor four Gurus, were also great poets and musicians in their own rights. While compiling the holy Sri Guru Granth Sahib, the fifth Sikh Guru Arjan Dev ji divided his own Baani (spiritual poetry) and the compositions of his predecessors as well as some

compatible spiritual poetry of a few Hindu and Muslim saints into bunches of hymns to be rendered in certain specific Raagas. Roughly from 1485 to 1710, the transformation or evolution of the Sikh religious music took place during a cumulative period of 225 years. The life time of the Gurus was the first golden period of the Sikh religious music or in Punjabi the "Gurmat Sangeet". During this period a number of additional string instruments were added to "Rabab" as accompaniment. During the period of the gurus, percussion instruments were also added, which gave "Taal" beat. Pakhawaj (with animal leather on both sides), as known as Mardang, was added to give "Taal" (beat). Later on "Tabla" with two drums (one for bass notes and the other for treble notes) was adopted, because it was more convenient to play. In the village gurdwaras "Dholki" (similar to Pakhawaj or Mardang, but smaller) came to be used. "Saranda" (another string instrument similar to modern day Sarangi) was introduced during the times of the fifth and the sixth Gurus. Later on some folks from Iran also became the followers the great Gurus and they presented "Taus" (another string instrument) to the Guru Darbars. Similarly more such instruments were added from time to time. Later on "Tanpura" became an accompaniment of every accomplished classical musician, may he be a Hindu, Sikh or Muslim. Its sweet vibratory sound was very soothing to the ears of the singers and the listeners alike. Even now "Tanpura" is a must for all classical performances.

Most of the musicians, who used to sing the Baani of the Gurus in their Darbars, during the lifetimes of the great Gurus, other than the Gurus themselves, were Rababis (members of Bhai Mardana's community {caste}of musicians). The most prominent names amongst them were those of the duo of Bhai Satta and Bhai Balwand.

Then came a period of turmoil from 1710 to 1800 A.D..The Sikh community was embroiled in a bitter struggle for survival and eventual sovereignty. Many times for months the Sikh places of worship remained closed or under occupation of the foreign invaders. During this period "Shabad Chowkis" in specific day and night "Raagas" became irregular even in the holiest Sikh shrine the "Sri Darbar Sahib Amritsar". During this difficult period some serious attempts were made to destroy and demolish the "Sri Darbar Sahib" (now the Golden Temple). The Sikh religious music even during these trying times miraculously remained alive, but in the privacy of the homes of the religious musicians and the homes of perpetually at war Sikh soldiers. In spite of facing very difficult times and under constant fear of massacres, the hereditary exponents of the Sikh religious music (mostly from the Rababi communuty) kept the age old traditions alive from generation to generation by imparting this valuable educational treasure to their sons and grandsons. Our heads bow before their grit and determination. Several Sikh religious musicians did not see even one open performance of "Gurmat

Sangeet" during their life times. Some were lucky to perform "Shabad Kirtan" at "Sri Darbar Sahib" during auspicious occasions of the festivals of "Diwali" (the festival of lights) and "Baisakhi" (the spring harvest festival). The periods of the repeated invasions of India by the invaders from North Western Asia i.e. Ahmed Shah Abdali and Nadir Shah were the worst for the followers of the Sikh faith and the exponents of its hereditary musical traditions. Many musicians and their families could not afford even two square meals in twenty four hours.

Bhai Chanan Rababi of Kapurthala was a remnant of the ancient Dhrupad and Dhamar style of classical music. He was an acclaimed drummer (Tabla player) too. He was conversant with several "Taals", which had become extinct during the preceding two centuries. He used to perform "Shabad Gayan" as a free-lancer in the Golden Temple and in "State Gurdwara Kapurthala". My father (late Sardar Sochet Singh of Kapurthala) had several exploratory interactions with Bhai Chanan. It was Bhai Chanan, who told my father about the stories of the abject poverty of the Rababi Kirtanias during dark years which followed the demise of Guru Gobind Singh and which ended with the coronation of Maharaja Ranjit Singh. According to Bhai Chanan, the Golden Temple has always been the fountain-head of "Gurmat Sangeet" since 1600 A.D.

As explained above by late Bhai Chanan, the second golden period of Sikh religious music started during the reign of the Sikh Emperor Maharaja Ranjit Singh roughly from year 1800 onwards. This renaissance of Sikh religious music kept going strong up to the beginning of 1960s. Maharaja Ranjit Singh inherited the fiefdom of "Shukarchakya Misl" from his brave soldier father Maha Singh. This "Misl" was based in Gujjranwala and Guru Nanak's birth place "Nankana Sahib" was a part of it. In fact the traditional "Chowkis" of "Shabad Kirtan" were held regularly in Guru Nanak's birth place "Nankana Sahib since the reign of Maharaja Ranjit Singh's grand-father roughly around 1760 A.D. During Maharaja Ranjit Singh's reign, the daily attendance at the Golden Temple took a quantum jump and the offerings multiplied manifolds. Those musicians who lived in abject poverty, for up to four generations became well off within years, because the Sikh community had attained affluence and had become very generous.

By the turn of the century (round about 1800 A.D.), Maharaja Ranjit Singh annexed Amritsar to his territory of control, which event proved very important from the point of view of propagation of "Gurmat Sangeet". In fact this ominous annexation proved to be the golden news for all kinds of Sikh fine arts. During this period, all the known and unknown "Rababi Kirtinias" came out of their four generation long hibernation and started converging at the Golden Temple Amritsar, "Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib", "Gurdwara Dehra Sahib Lahore" and "Gurdwara Sri Darbar

Sahib Tarntaran".

In the neighbouring "Ahluwalia Misl" administered State of Kapurthala also, the "Rababi Kirtanias" resumed uninterrupted performance of "Shabad Kirtan" among other places at "Gurdwara Sri Ber Sahib" at Sultanpur Lodhi. It can be concluded that from 1800 A.D. the second golden period of Sikh religious music started with a bang. The Rababi Kirtanias started working harder and harder on the Raagas and on training and culturing of their voices. They meticulously started "Riyaz of Raagas and Reets" for several hours everyday and performed every time from their heart and to the limits of their tonal and volumetric capabilities.

Modern sound enhancing gadgets like microphones were not available during those days but the congregations started getting larger and larger, therefore loud and high pitched singing became a part and parcel of the Punjabi school of music. The listeners were heard appreciatively exclaiming that such and such musician is singing from the depths of his lungs. The brilliant and emotionally charged up musicians used to be very well compensated monetarily and through other religious recognitions and rewards.

By year 1850 A.D., the ancient Dhrupad and Dhamar format of classical music was still very much alive in "Gurmat Sangeet". "Partal" variation (several specific beats for different stanzas within the same Shabad) was also still in vogue. Lahore and Amritsar used to be the harbingers of any change in North Western India's culture. The presently popular "Khayal" format of North Indian classical music was still in its evolutionary stage in the Sikh shrines of Punjab. The leading centres where this new format of classical music (Khayal) was primarily evolving were Patiala, Malerkotla, Sham Chaurasi (in Hoshiarpur district), Amritsar, Kapurthala, Jalandhar and Kasur (in Lahore district). According to some accounts "Khayal" and "Tarana" styles of classical music had taken birth during or before the life time of the Tenth Sikh Guru Gobind Singh ji and "Gurmat Sangeet" in these new formats was performed in his "Durbars". But during his time also most Sikh musicians based in Sultanpur Lodhi, Kapurthala, Amritsar and Tarntaran were still religiously sticking to the "Dhrupad", "Dhamar" and "Partal" formats and the audiences were still appreciative of these ancient traditions. "Khayal" format became more popular in the Sikh shrines towards the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century.

Around 1920, some brilliant Kirtanias like Bhai Samund Singh went further ahead in adopting the semi-classical format of "Thumri" into their "Shabad Gayan". This experimentation was readily accepted by the Sikh congregations. Bhai Samund Singh claimed that Multani Qafi was in vogue during Guru Nanak's times and he himself took great pleasure in rendition of "Shabad Kirtan" in this semi-classical tune. Later on

Bade Ghulam Ali Khan excelled in singing "Multani Qafi".

When Bhai Jawala Singh used to perform a "Shabad" in "Dhrupad" or "Dhamar" in my ancestral village Aujla (near the princely city of Kapurthala), a lot of people used to converge from neighbouring villages as well as the town of Kapurthala to listen to the "Ilahi Baani" in his versatile, vibrating and highly modulating voice. Many times he was accompanied by half a dozen or more musicians. Most of them were his pupils and they played various string instruments. "Taus" and "Saranda" were his favourite string instruments. During the thirties, when most of the musicians switched to Harmonium, even Bhai Jawala Singh switched over to this more convenient though less versatile instrument.

From 1800 A.D. to 1947 A.D. a lot of the "Rababi" musicians, who's ancesters had never performed "Gurmat Sangeet", also started performing "Shabad Kirtan" regularly, by learning the "Reets" from other Kirtanias and they also started receiving a lot of respect in the historic Sikh shrines and newly established large city gurdwaras. Many of them revived old regional Reets and some developed new innovations. Though several names were floating since 1800, but the most popular names were of those who performed "Shabad Kirtan" during the last two decades of the nineteenth century and the first half of the twentieth century. They included Bhai Lal (Senior), Bhai Sain Ditta (the tutor of Bhai Santa Singh ji), Bhai Naseera, Bhai Hazoora, Bhai Tana, Bhai Mehar, Bhai Chanan, Bhai Taaba and Bhai Chand (Senior). Those Rababis, who became practicing Sikhs included Bhai Pal Singh Bhai Jaswant Singh, Bhai Gurmukh Singh Fakkar Bhai Sarmukh Singh Fakkar, Bhai Partap Singh (Senior), Bhai Partap Singh (Junior), Bhai Dharam Singh Zakhmi, Bhai Dilbagh Singh Gulbagh Singh, Bhai Prithipal Singh Bhai Mohan Pal Singh, Bhai Shamsher Singh Zakhmi and Bhai Jagtar Singh Fakkar. Please forgive me if I have left some names out.

During the later part of the nineteenth century and whole of twentieth century, musicians from the non- Rababi and fully practicing Sikh famililies also earned a lot of respect from the congregations. Prominent among them included Bhai Hira Singh, Bhai Sham Singh, Bhai Santokh Singh, Bhai Jawala Singh, Bhai Sudh Singh Pardhan Singh, Bhai Samund Singh, Bhai Santa Singh, Master Madan, Sant Sujan Singh, Bhai Budh Singh Taan, Bhai Surjan Singh, Bhai Avtar Singh Gurcharan Singh, Bhai Didar Singh, Bhai Balbir Singh, Bhai Beant Singh Bijli, Bhai Bahadar Singh, Professor Chanan Singh Majboor, Bhai Bakhshish Singh, Bhai Harjit Singh Gurdip Singh, Bhai Piara Singh, Bhai Sarabjit Singh Rangeela, Professor Sohan Singh, Bhai Tej Pal Singh Surinder Singh, Bhai Nirmal Singh Khalsa, Bhai Gurmeet Singh Shant, and Bhai Narinder Singh Benareswale. Please excuse me if I have omitted any name of a really accomplished Kirtania.

The second golden period of "Gurmat Sangeet" started fading

since 1947. One of the two foremost Sikh shrines, which used to set the trend of "Gurmat Sangeet" Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib became a part of Pakistan and all the Sikhs living in and this shrine were forced to migrate to India. A lot of Sikh musicians based in there were violently uprooted. Some of them were killed in cold blood and several others had to fight with swords and guns to reach the Indian Punjab. Thus the Golden Temple remained the only fountainhead of Sikh religious music. Ironically the successive democratically elected managements of the Shiromani Gurdwara Prabandhak Committee after 1947 could not maintain the lofty traditions of "Gurmat Sangeet" alive even in the Golden Temple.

After 1947, Bhai Chand was disgraced into leaving the Golden Temple. Later on he ended up committing suicide in Lahore. All of a sudden both Bhai Samund Singh and Bhai Santa Singh left the service of the Golden Temple Amritsar in 1949. The other good musicians stayed on. But the worst time came during and after the sixties, when merit failed to be the criterion for selection of the Raagis.

The historic gurdwaras in Delhi, after 1947, started recruiting better Kirtanias. Bhai Santa Singh, Bhai Avtar Singh Gurcharan Singh, Bhai Surjan Singh and Bhai Takhat Singh joined the service of the gurdwaras in Delhi after 1947.

Between 1966 and 1972 four legendry Kirtanias died. They included Bhai Santa Singh, Bhai Surjan Singh, Sant Sujan Singh and Bhai Samund Singh. This dealt a severe blow to the lovers of Gurmat Sangeet. Others who filled their slots were not as competent. According to a story doing the rounds, during the late sixties, a wealthy Iranian Sikh recommended to the SGPC to recruit a Sikh musician from Delhi to perform, among other duties, "Asa Di Vaar Chowki" at the Golden Temple. The story says that he deposited several years' salary with the SGPC for this musician. The musician had a very sweet voice, but he lacked basic knowledge and training in the Raagas. This one unintentional gesture set a chain reaction and the Raagis with strong political links and possessing hardly any knowledge of "Gurmat Sangeet" were recruited by the SGPC again and again. Unfortunately this practice still

Phone : (O) 011-23312440

Sawhney Cloth House

46, Shanker Market, Connaught Circus, New Delhi - 110 001

continues. Even on special annual days (Gurpurbs) the quality of music relayed from the Golden Temple is getting worse and worse. The downward slide still continues unabated. Roughly from 1960 to this day the standard of "Shabad Kirtan" at the Golden Temple and the other historic shrines administered by the SGPC is in constant decline. The good meritorious Kirtanias command hardly any respect and the mediocres, by dint of political patronage, are calling the shots. The SGPC needs to recruit an expert or a group of experts in the field of "Gurmat Sangeet" to select and recruit the Raagis and there should be no political recommendation or financial kick-backs in the process of recruitment of the "Raagi Jathas". While awarding duties on special occasions care should be taken that the World is listening. Then and then only this rot can be stemmed. I am sorry to say that somehow our leadership is completely ill at ease in such sensitive matters.

harjapaujla@gmail.com

- The quantom of ur problems is nothing compared with your ability to solve them. But by overestimating the problems, you underestimate urself

□□□

- No one will manufacture a lock without key, God wont give problems without solutions. Overcome ur problems

□□□

- Life holds both sunshine & showers, the days are not all the same. Always look through the showers for rainbows & there you will find hope.

□□□

- Be in today
  Believe in Today
  Be alive in today
  Be your best today
  Because
  Yesterday died
  for today
  &
  Tomarrow takes birth
  from today

□□□

With best compliments from a wellwisher

A.P. Singh 'rhythm' shines at National Youth Festival as a young Sikh Performer

15th National Youth Festival organized by Govt. of India at Bhubaneswar, Orissa from 8 – 12 Jan. 2010. Participating in Veena category Mr. A.P. Singh 'rhythm' as a participant of Punjab contingent bagged third position introducing Taus (a string instrument introduced by sixth Sikh Guru Sri Guru Hargobind Singh ji in Sikh music tradition) known in Indian music tradition as Mayur-Veena. Taus a word from Arabic and mayur from Hindi language are synonymous of peacock.

It was the first time that Taus is introduced in a competition of National level by an Amritdhari young Sikh musician (A.P. Singh 'rhythm') and got a place in Indian music by winning third prize including a medal, cash prize of three thousand rupee along with a certificate from the Government of India.

A.P. Singh 'rhythm' is a student of Department of Gurmat Sangeet, Punjabi University, Patiala initiating M.A. in Gurmat Sangeet under the guidance of world renowned musician, scholar Dr. Gurnam Singh, founder head of the department. Mr. A.P. Singh 'rhythm' started his practice in music under the supervision of his father Dr. Kanwaljit Singh, a noted scholar and performer of Indian music tradition as well as Gurmat Sangeet tradition.

Congratulating Mr. A.P. Singh 'rhythm' on his success Jathedar Harpal Singh Tohra said that it is the victory of Punjab and we should encourage the young talent to work hard to preserve and promote the Gurmat Sangeet tradition. In his message S. Harinderpal Singh Tohra, President Jathedar Gurcharan Singh Tohra memorial trust (Regd.) termed the victory as a bench mark for the Sikh youth and praised Mr. A.P. Singh 'rhythm' for his achievement in 15th National Yuva Utsava 2010.

On this victory Baba Lakha Singh, Chairman, Baba Nand Singh Institute of Gurmat Studies, Nanaksar Kleran congratulates Dr. Jaspal Singh, Vice-Chancellor, Punjabi University, Patiala and Mr. A.P. Singh 'rhythm' for their contribution in promoting the Sikh heritage. He assured his blessings for the upcoming young Sikh musicians.

E-mail : drkanwaljitsingh@gmail.com

Hari Mandir Poems

(Chris Mooney Singh)

1. Amrit Sar

Here at the centre of the pool
the Golden Temple checks its mirror
and takes a long bath in the cool.
The gold sun also bathes its face.
Some nights, the moon comes down as well.
Celestial bodies know this place.
The paper kite - a soul has given
its soggy face in pink surrender
and floats upon the waves of heaven.
The gold carp in their nibbling school
are the blessed residents below,
eating *prasad* thrown in the pool.
The waves are lit with electric light,
yet holy songs emit more current:
kirtan is sung here day and night.
Each pilgrim, family husband, wife
bathe each day for health and wealth,
bathe for everlasting life.
Yet, who bathes inside the mind,
who scrubs down to the spotless self?
The inner pool is hard to find.

2. Remembering the Gullughara At the Gateway

Here above the gate of Hari Mandir,
fashioned by gold artisans with mallets
still see Guru Nanak and Bhai Mardana.
The Guru is a gateway wrought in gold,
outliving bursts from gun and mortar-blast.
Sikh militants taught an army to be bold.
Commando boots and bullets could not take
away the peace enduring at this place.
Today, the pool's unruffled as a lake
and Hari Mandir's mirrored look of grace
reflects the first serenity. I stand in awe,
thinking no one regime, or caste or race
has the permanent power to repress
a path of love. Humanity bows again
in its millions to the Formlessness
that carved this golden gateway to One God.

3. The Bridge Across the Pool

From 2am until the evening's over,
shoulders jostle into Hari Mandir;
thousands concentrate their prayer, their power.
All come to bow their heads, and ask and then to offer.
This final bridge steadies hungry souls
above the water shadowy with fish;
our hopes and wishes flicker their gold scales.
Beneath the naked feet, the holy waters wash.
This marble bridge can bless each man and woman
through cloth and bucket mopping their own grime,
as Sri Guru Granth on a palanquin
offers hands to lift and reach for the sublime.
The body is one's bridge upporting this
so-troubled life each soul is born to cross.
Bow down, practice, take it into your house.
The heart is the Hari Mandir of the cosmos.
The Guru is the bridge across the water
like a sentence that completes the tale;
the Guru is the door that all may enter
when fingers walk with faith along the worn brass rail.

4. Inside Hari Mandir, 1854

(A watercolour by William Carpenter)

Now look inside the navel of the earth:
here a scripture had its holy birth
Winter shawls keep warm and each white turban
has sat since 2am. Four doors are open.
Rababi art depicts the Guru's Word;
the art of praise flies upward like a bird.
Four strings vibrate, music has no end
as singing soars and longs to meet the Friend.
The rababi plucks his tun-wood instrument -
round in belly, carved and elegant.
Resonating deep, the gut-twine strings
support each shabad this rababi sings.
Music service starts with Bhai Mardana:
his lineage became a new gharana.
Yes, they've all sat since the Guru's day
with rabab and jory, kartals, bells and they
could sing the monsoon from a rainy raga,
unlocking shabads through sur-sadhan
This art of bhakti only rare ones know;
when shaped with raag and taal, deep faith can flow.
Sound rebounds off marble, leaves no trace,
yet permeates these walls' mosaic space.
If music is our God, then let's live on
at Hari Mandir Sahib, shrine of song.
A mother and her child have had their darshan
and a sparrow comes for crumbs just like a man.
This is what the English painter saw -
the art of worship in 1854.

chris@wordforward.org

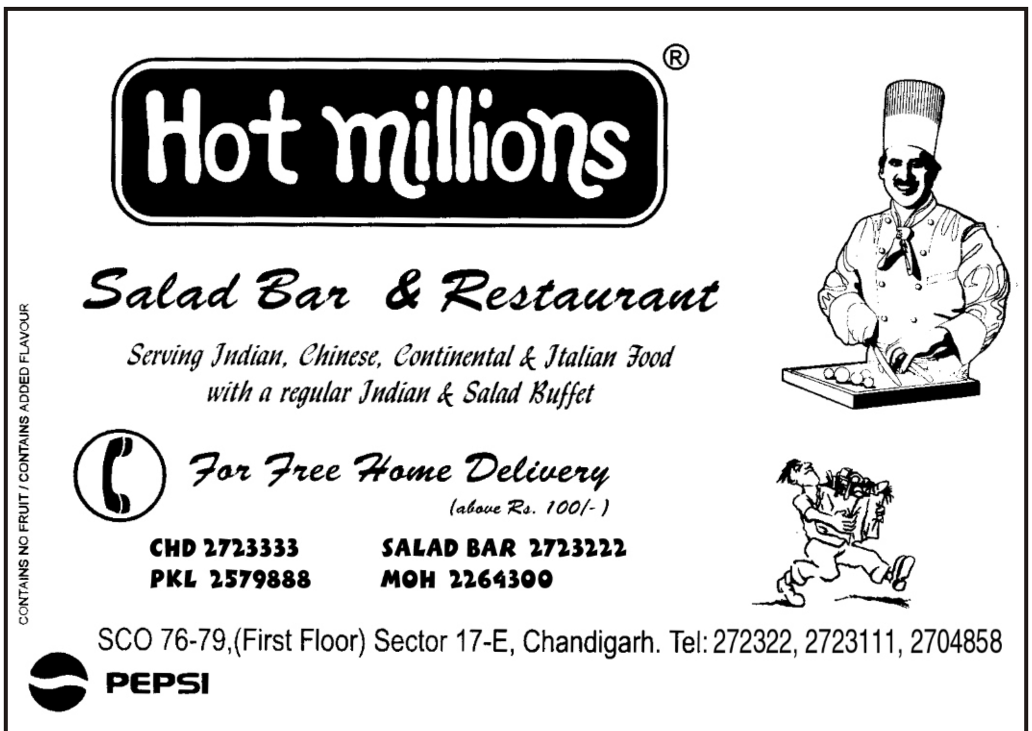

ਰਾਗ ਬਸੰਤ

ਪ੍ਰਿੰ: ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

ਵਾਦੀ–ਤਾਰ (ਸਂ)	ਠਾਟ–ਪੂਰਵੀ	ਸਮਾਂ–ਰਾਤ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ (ਬਸੰਤ–ਰੁਤ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ)
ਸੰਵਾਦੀ–ਪ	ਜਾਤੀ–ਵੱਕ੍ਰ–ਸੰਪੂਰਣ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼–ਦੋਵੇਂ ਮੱਧਮ ਤੇ ਲਲਿਤ ਅੰਗ

ਆਰੋਹ–ਸ ਗ, ਮ' ਧੁ ਰੁਂ, ਸਂ।

ਅਵਰੋਹ – ਰੁਂ ਨ ਧੁ, ਪ, ਮ'ਗ ਮsਗ, ਗ ਮ'ਧੁ ਗ, ਮ' ਗ ਰੁ ਸ।

ਪਕੜ – ਮ' ਧਰੁਂ–ਸਂ, ਰੁਂ ਨ ਧੁ, ਪ – (ਪ) ਮ'ਗ ਮ'sਗ

ਝਪ ਤਾਲ ਅਸਥਾਈ

×		੨			੦		੩		
					ਮ				
ਸਂ	ਸਂ	ਨ	ਧੁ	ਪ	ਪ	–	ਮੱਗ	ਮ'	ਗ
ਰਾ	ਜਾ	ਰਾ	s	ਮ	ਮਉ	s	ਲਿਆ	s	s
ਧੁ									
ਮੱ	ਧੁ	ਸਂ	–	ਰੁਂ	ਸਂ	–	ਨ	ਮੱ	ਧੁ
ਅ	s	ਨ	s	ਤ	ਭਾ	s	ਇ	s	s
ਸ	–	ਮ	–	–	ਮ	–	ਮ'	ਮ	–
ਜਹ	s	ਦੇ	s	s	ਖਉ	s	ਤਹ	s	s
ਮ		ਧੁ							
ਗ	–	ਮ'	–	ਧੁ	ਰੁਂ	–	ਨ	ਮ'	ਧੁ
ਰਹਿ	s	ਆ	s	ਸ	ਮਾ	s	ਇ	s	s
ਧੁ				ਅੰਤਰਾ					
ਮ'	ਧੁ	ਸਂ	–	–	ਸਂ	ਸਂ	ਸਂ	–	–
ਮਉ	s	ਲੀ	s	s	ਧ	ਰ	ਤੀ	s	s
ਨ	–	ਸਂ	–	ਰੁਂ	ਸਂ	ਨਧੁ	ਨ	ਧੁ	ਪ
ਮਉ	s	ਲਿਆ	s	ਅ	ਕਾ	ss	ਸ	s	s
ਸ									
ਨ	ਰੁਂ	ਗਂ	–	ਮ'	ਗਂ	ਰੁਂ	ਸਂ	–	ਸਂ
ਘ	ਟ	ਘ	s	ਟ	ਮਉ	s	ਲਿਆ	s	ਆ
ਨ	ਨ	ਸਂ	–	ਰੁਂ	ਨ	ਧੁ	ਨ	ਮ'	ਧੁ
ਤ	ਮ	ਪ	s	ਰ	ਗਾ	s	ਸ	s	s

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਾਗਰ ਭਾਗ ਤੀਜਾ ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ

–ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਤੁਕਾਂ ਅੰਤਰੇ ਤੇ ਲਾਓ

ਅੰਗ ੧੧੯੩

ang 1193

ਕਬੀਰ ਜੀ ਘਰੁ ੧

kubeer jee ghur 1
Kabeer Jee, First House:

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ik ounkaar sathigur prusaadh
One Universal Creator God. By The Grace Of The True Guru:

ਮਉਲੀ ਧਰਤੀ ਮਉਲਿਆ ਅਕਾਸੁ ॥

moulee dhuruthee mouliaa akaas
The earth is in bloom, and the sky is in bloom.

ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਉਲਿਆ ਆਤਮ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ॥੧॥

ghatt ghatt mouliaa aathum prugaas
Each and every heart has blossomed forth, and the soul is illumined. ||1||

ਰਾਜਾ ਰਾਮੁ ਮਉਲਿਆ ਅਨਤ ਭਾਇ ॥

raajaa raam mouliaa anuth bhaae
My Sovereign Lord King blossoms forth in countless ways.

ਜਹ ਦੇਖਉ ਤਹ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

jeh dhaekho theh rehiaa sumaae
Wherever I look, I see Him there pervading. ||1||Pause||

ਦੁਤੀਆ ਮਉਲੇ ਚਾਰਿ ਬੇਦ ॥

dhutheeaa moulae chaar baedh
The four Vedas blossom forth in duality.

ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਮਉਲੀ ਸਿਉ ਕਤੇਬ ॥੨॥

sinmrith moulee sio kuthaeb
The Simritees blossom forth, along with the Koran and the Bible. ||2||

ਸੰਕਰੁ ਮਉਲਿਓ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ॥

sunkur mouliou jog dhiaan
Shiva blossoms forth in Yoga and meditation.

ਕਬੀਰ ਕੋ ਸੁਆਮੀ ਸਭ ਸਮਾਨ ॥੩॥੧॥

kubeer ko suaamee subh sumaan
Kabeer's Lord and Master pervades in all alike. ||3||1||

Taus

This instrument is made in the shape of a peacock and the word 'taus' is in fact a Persian word meaning peacock. It has 28-30 strings and the instrument is played with a bow. The taus is very similar to the dilruba in construction and in playing technique. However, the taus has a bigger sound box and therefore produces a much more resonant and mellow sound. It has a sound hole at the ‘tail’ portion of the instrument and stands on bird-feet carved in wood.

Guru Hargobind Sahib created this instrument, which is probably why it is so big, given his own physical size.

Guru Gobind Singh (the tenth Sikh master) played this instrument and welcomed any rabab or taus player into his court. This saaj (instrument) was a favourite with late ragi Bhai Avtar Singh ji.

PAGE SPONSORED BY : AHUJA FAMILY

C-533, Defence Colony New Delhi 110 024

Postal Regd. No. G/CDH/0045/2009-10 RNI Regd. No. 46788/89 ISSN 0972-2335

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਸੀ.ਡੀਜ਼.